

Oikeustapauskokoelma

JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS

YVES BOT

4 päivänä huhtikuuta 2017¹

Asia C-612/15

**Rikosoikeudenkäynti,
jossa vastaajina ovat
Nikolay Kolev,
Milko Hristov ja
Stefan Kostadinov**

(Ennakkoratkaisupyyntö – Spetsializiran nakazatelen sad (erityisrikostuomioistuin, Bulgaria))

Ennakkoratkaisupyyntö – Rikosoikeudellinen menettely – Direktiivi 2012/13/EU – Oikeus saada tietoja syyteestä – Oikeus tutustua aineistoon – Direktiivi 2013/48/EU – Oikeus käyttää avustajaa – Euroopan unionin taloudellisiin etuihin kohdistuva petos – Rikokset – Tehokkaat ja varoittavat seuraamukset – Ehdoton menettelyllinen määräaika – Rikosoikeudellisen menettelyn päättäminen ilman syytteiden aineellista tutkintaa – Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin – Puolustautumisosoikeus – Käsittelyaikojen kohtuullisuus

1. Käsiteltävä asia antaa unionin tuomioistuimelle tilaisuuden lausua rikosoikeuden keskeisistä käsitteistä. Spetsializiran nakazatelen sad (erityisrikostuomioistuin, Bulgaria) pyytää sitä ratkaisemaan, onko unionin oikeutta tulkittava siten, että se on esteenä kansalliselle lainsäädännölle, jossa tuomioistuinta vaaditaan, kun asianomainen henkilö on tämänsuuntaista ratkaisua hakenut, päättämään tätä henkilöä vastaan käynnistetty rikosoikeudellinen menettely, kun valmisteluvaiheen aloittamisesta on kulunut yli kaksi vuotta, asian vakavuudesta riippumatta ja ilman että syytettyjen taholta tullutta tietoista menettelyn vaikeuttamista voidaan enää korjata. Unionin tuomioistuinta pyydetään tutkimaan, mitä tällaisessa tilanteessa seuraisi siitä, ettei tämänkaltainen kansallinen lainsäädäntö mahdollisesti sovi yhteen unionin oikeuden kanssa.

2. Ennakkoratkaisupyyntöön esittänyt tuomioistuin esittää toisaalta unionin tuomioistuimelle useita kysymyksiä siitä, minä ajankohtana menettelyn kohteena olevalle henkilölle on ilmoitettava häntä vastaan nostetusta syyteestä ja minä ajankohtana kyseisen henkilön tai tämän asianajajan on voitava saada tutustua asiaan liittyvään aineistoon. Unionin tuomioistuinta pyydetään tutkimaan niin ikään, onko unionin oikeuden vastaisena pidettävä kansallista säännöstä, jossa säädetään, että asianajaja, joka puolustaa yhdessä ja samassa asiassa syytettyjä, joiden intressit ovat vastakkaisia, on suljettava pois menettelystä ja korvattava viran puolesta nimettävällä asianajajalla.

¹ Alkuperäinen kieli: ranska.

I Asiaa koskevat oikeussäännöt

A Unionin oikeus

1. Primaarioikeus

3. SEUT 325 artiklassa määrätään seuraavaa:

”1. Euroopan unioni ja jäsenvaltiot suojaavat unionin taloudellisia etuja petolliselta menettelyltä ja muulta laittomalta toiminnalta tämän artiklan mukaisesti toteutettavilla toimenpiteillä, joilla on ennaltaehkäisevä vaikutus ja jotka tarjoavat tehokkaan suojan jäsenvaltioissa sekä unionin toimielimissä, elimissä ja laitoksissa.

2. Jäsenvaltiot toteuttavat samat toimenpiteet suojatakseen unionin taloudellisia etuja petolliselta menettelyltä kuin ne toteuttavat suojatakseen omia taloudellisia etujaan petolliselta menettelyltä.

--

4. Euroopan parlamentti ja neuvosto toteuttavat tavallista lainsäätämisyjärjestystä noudattaen ja tilintarkastustuomioistuinta kuultuaan tarvittavat toimenpiteet unionin taloudellisten etujen suojaamiseksi petolliselta menettelyltä ja tällaisen menettelyn torjumiseksi tarkoituksena tehokkaan ja yhtäläisen suojelun tarjoaminen jäsenvaltioissa sekä unionin toimielimissä, elimissä ja laitoksissa.

--”

2. Johdettu oikeus

a) Asetus (EY) N:o 450/2008

4. Yhteisön tullikoodeksista (uudistettu tullikoodeksi) 23.4.2008 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 450/2008² 21 artiklan 1 kohdan mukaan ”kunkin jäsenvaltion on säädettävä yhteisön tullilainsäädännön noudattamatta jättämisestä johtuvista seuraamuksista. Seuraamusten on oltava tehokkaita, oikeasuhteisia ja varoittavia”.

b) Yhteisöpetossopimus ja yhteisösopimukseen liittyvä ensimmäinen pöytäkirja

5. Luxemburgissa 26.7.1995 allekirjoitetun Euroopan unionista tehdyn sopimuksen K.3 artiklan perusteella tehdyn Euroopan yhteisöjen taloudellisten etujen suojaamista koskevan yleissopimuksen³ johdanto-osassa todetaan, että tämän yleissopimuksen korkeat sopimuspuolet, jotka ovat Euroopan unionin jäsenvaltioita, ovat vakuuttuneita siitä, että ”Euroopan yhteisöjen taloudellisten etujen turvaaminen edellyttää, että näitä etuja vahingoittavat petokselliset menettelyt voidaan saattaa rangaistusseuraamusten piiriin”,⁴ ja että ”on tarpeen säätää tällainen toiminta rangaistavaksi tehokkain, suhteellisin ja vakuuttavin rangaistuksin, tämän kuitenkin rajoittamatta muiden seuraamusten soveltamista tietyissä aiheellisissa tapauksissa, ja tehdä mahdolliseksi säätää, ainakin törkeiden tapausten osalta, vankeusrangaistuksesta, josta voi seurata rikoksentekijän luovuttaminen toiseen valtioon”.⁵

2 EUVL 2008, L 145, s. 1.

3 EYVL 1995, C 316, s. 49; jäljempänä yhteisöpetossopimus.

4 Johdanto-osan viides kappale.

5 Johdanto-osan kuudes kappale.

6. Yhteisöpetossopimuksen 1 artiklan 1 kohdan b alakohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa sekä 2 kohdassa määrätään seuraavaa:

”Tässä yleissopimuksessa tarkoitetaan Euroopan yhteisöjen taloudellisiin etuihin kohdistuvalla petoksella:

--

b) tulojen osalta, tahallista tekoa tai laiminlyöntiä, joka koskee:

- väärrien, virheellisten tai puutteellisten ilmoitusten tai asiakirjojen käyttämistä tai esittämistä, josta seuraa, että Euroopan yhteisöjen yleiseen talousarvioon tai Euroopan yhteisöjen hoidossa oleviin tai sen puolesta hoidettuihin budjetteihin sisältyvät varat vähenevät oikeudettomasti;

--

2. Jollei 2 artiklan 2 kohdassa toisin määrätä, jäsenvaltiot toteuttavat tarpeelliset ja aiheelliset toimenpiteet saattaakseen 1 kohdan määräykset osaksi sisäistä rikosoikeuttaan siten, että niissä tarkoitettu menettely säädetään rangaistavaksi.”

7. Saman yleissopimuksen 2 artiklan 1 kohdassa määrätään seuraavaa:

”Jäsenvaltiot toteuttavat tarpeelliset toimenpiteet säättäkseen 1 artiklassa tarkoitetut teot sekä 1 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuihin tekoihin liittyvän avunannon rikokseen, siihen yllyttämisen tai rikoksen yrityksen tehokkain, suhteellisin ja vakuuttavin seuraamuksin rikoksina rangaistaviksi käsittäen ainakin tärkeissä [oikeammin: törkeissä] petostapauksissa vankeusrangaistukset, joista voi seurata tekijän luovuttaminen. Kuitenkin törkeänä petoksena pidetään jokaisen jäsenvaltion vahvistamaa vähimmäismäärää koskevaa petosta. Tätä vähimmäismäärää ei saa vahvistaa 50 000:ta [euroa] suuremmaksi.”

8. Euroopan unionista tehdyn sopimuksen K.3 artiklan perusteella tehtyyn Euroopan yhteisöjen taloudellisten etujen suojaamista koskevaan yleissopimukseen liittyvän pöytäkirjan⁶ 2 artiklassa, jonka otsikko on ”Lahjuksen ottaminen”, määrätään seuraavaa:

”1. Tässä pöytäkirjassa tarkoitetaan lahjuksen ottamisella virkamiehen tahallista tekoa, jolla hän vaatii tai ottaa vastaan suoraan tai kolmannen välityksellä mitä tahansa etuja itselleen tai kolmannelle tai hyväksyy lupauksen sellaisista eduista korvaukseksi siitä, että hän toimii virkavelvollisuuksiensa vastaisesti tai jättää virkavelvollisuuksiensa vastaisesti toimimatta virkatehtävissään tai virkatehtävien hoitamiseen liittyviä tehtäviä hoitaessaan tavalla, joka vaikuttaa tai on omiaan vaikuttamaan haitallisesti Euroopan yhteisöjen taloudellisiin etuihin.

2. Kukin jäsenvaltio toteuttaa tarvittavat toimenpiteet varmistaakseen, että 1 kohdassa tarkoitetut menettelyt määritellään rikoksiksi.”

6 EYVL 1996, C 313, s. 2; jäljempänä yhteisöpetossopimukseen liittyvä ensimmäinen pöytäkirja.

9. Yhteisöpetossopimukseen liittyvän ensimmäisen pöytäkirjan 3 artiklassa, jonka otsikko on ”Lahjuksen antaminen”, määrätään seuraavaa:

”1. Tässä pöytäkirjassa tarkoitetaan lahjuksen antamisella tahallista tekoa, jolla luvataan tai annetaan suoraan taikka kolmannen välityksellä virkamiehelle itselleen tai kolmannelle minkä tahansa laatuinen etu siitä, että hän toimii virkavelvollisuuksiensa vastaisesti tai pidättyy virkavelvollisuuksiensa vastaisesti toimimasta virkatehtävissään tai virkatehtävien hoitamiseen liittyviä tehtäviä suorittaessaan siten, että se vaikuttaa tai on omiaan vaikuttamaan haitallisesti Euroopan yhteisöjen taloudellisiin etuihin.

2. Kukin jäsenvaltio toteuttaa tarpeelliset toimenpiteet sen varmistamiseksi, että 1 kohdassa tarkoitetut menettelyt määritellään rikokseksi.”

c) Direktiivi 2012/13/EU

10. Tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä 22.5.2012 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2012/13/EU⁷ 1 artiklan mukaan direktiivin tavoitteena on ”[vahvistaa] säännöt, jotka koskevat epäiltyjen ja syytettyjen oikeutta saada tietoja heidän oikeuksistaan rikosoikeudellisissa menettelyissä ja heitä koskevasta syytteestä”.

11. Saman direktiivin 6 artiklassa säädetään seuraavaa:

”1. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäillylle tai syytetylle annetaan tiedot rikoksesta, josta häntä epäillään tai syytetään. Nämä tiedot on annettava viipymättä ja niin yksityiskohtaisina kuin on tarpeen menettelyn oikeudenmukaisuuden ja henkilön puolustautumisoikeuden tehokkaan käytön takaamiseksi.

--

3. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että viimeistään sen jälkeen, kun syytteen tosiseikat on saatettu tuomioistuimen arvioitaviksi, syytteestä annetaan yksityiskohtaiset tiedot, mukaan luettuna rikoksen luonne ja oikeudellinen luokittelu sekä syytetyn osallisuuden luonne.

4. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäillylle tai syytetylle ilmoitetaan viipymättä tämän artiklan mukaisesti annettujen tietojen muutoksista, kun tämä on tarpeen menettelyn oikeudenmukaisuuden turvaamiseksi.”

12. Saman direktiivin 7 artiklan sanamuoto on seuraava:

”1. Jos henkilö pidätetään ja hän menettää vapautensa jossain rikosoikeudellisten menettelyjen vaiheessa, jäsenvaltioiden on varmistettava, että pidätetyn henkilön tai hänen avustajansa käyttöön annetaan toimivaltaisten viranomaisten hallussa olevat kyseiseen tapaukseen liittyvät asiakirjat, jotka ovat välttämättömiä pidätyksen tai vapaudenmenetyksen laillisuuden riitauttamiseksi tehokkaasti kansallisen oikeuden mukaisesti.

2. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäillyn ja syytetyn tai hänen avustajansa annetaan tutustua ainakin kaikkeen toimivaltaisten viranomaisten hallussa olevaan todistusaineistoon epäillyn tai syytetyn puolesta tai häntä vastaan, jotta turvataan menettelyn oikeudenmukaisuus ja asianosainen voi valmistella puolustustaan.

⁷ EUVL 2012, L 142, s. 1.

3. Oikeus tutustua 2 kohdassa tarkoitettuun aineistoon on myönnettävä hyvissä ajoin, jotta puolustautumisoikeutta voidaan käyttää tehokkaasti, ja viimeistään silloin, kun syytteen tosiseikat saatetaan tuomioistuimen arvioitaviksi, sanotun kuitenkin rajoittamatta 1 kohdan soveltamista. Jos toimivaltaiset viranomaiset saavat haltuunsa uutta todistusaineistoa, ne myöntävät oikeuden tutustua siihen hyvissä ajoin, jotta se voidaan ottaa huomioon.

--”

d) Direktiivi 2013/48/EU

13. Oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskeissa menettelyissä sekä oikeudesta saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitetuksi kolmannelle osapuolelle ja pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin ja konsuliviranomaisiin 22.10.2013 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2013/48/EU⁸ 1 artiklassa säädetään seuraavaa:

”Tässä direktiivissä säädetään vähimmäissäännöistä, jotka koskevat rikosoikeudellisissa menettelyissä epäillyn tai syytetyt ja puitepäätöksessä 2002/584/YOS tarkoitettun menettelyn, -- kohteena olevan henkilön oikeuksia käyttää avustajaa, saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitetuksi kolmannelle henkilölle sekä pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin ja konsuliviranomaisiin.”

14. Saman direktiivin 3 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että epäillyllä ja syytetyllä on oikeus käyttää avustajaa sellaisena ajankohtana ja sellaisella tavalla, että hän voi käytännössä ja tehokkaasti käyttää puolustautumisoikeuksiaan.”

B Rikosoikeudellinen menettely Bulgariassa

15. Syyttäjän rooli valmisteluvaiheessa on ratkaiseva. Syyttäjä näet johtaa tutkintaviranomaisten tehtäväksi annettua tutkintaa ja päättää yksin menettelyn suunnasta.

16. Esitutkinnan osalta rikosprosessikoodeksin (Nakazatelno-protsesualen kodeks, jäljempänä NPK) 234 §:n mukaan syyttäjällä on kaksi kuukautta aikaa tehdä tutkimuksia; asianomaisen syyttäjän hallintojohtaja voi pidentää tätä määräaika kerran neljällä kuukaudella, ja syyttäjälaitoksen hallintojohtaja voi myös poikkeustapauksissa pidentää määräaika rajattomasti ja määräämättömäksi ajaksi. Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin täsmentää, että mutkikkaissa asioissa on laajalti turvaututtu viimeksi mainittuun pidennykseen, kuten on tehty käsiteltävässä asiassa.

17. NPK:n 219, 221 ja 246 §:n mukaan on niin, että kun lainrikkomuksesta epäilty henkilöä vastaan on saatu kokoon tarpeeksi todisteita, tutkintaviranomainen laatii ja allekirjoittaa tutkintavaiheen syyteasiakirjan. Kyse on kirjallisesta asiakirjasta, jonka on täytettävä tarkoin määritellyt edellytykset. Siihen on erityisesti sisällytettävä selostus rikkomuksen pääasiallisista tosiseikoista sekä niiden oikeudellinen luonnehdinta. Rikkomuksesta epäillylle sekä tämän asianajajalle ilmoitetaan tässä vaiheessa tutkinnan kohteesta esittämällä mainittu tutkintavaiheen syyteasiakirja. Heidän on tällöin perehdyttävä syyteasiakirjan sisältöön ja allekirjoitettava se. Tämän jälkeen syytettyä kuulustellaan, ja hän voi joko antaa lausuntoja tai vaieta sekä asianajajansa tavoin myös esittää pyyntöjä.

⁸ EUVL 2013, L 294, s. 1.

18. Tutkinta-aineiston tiedoksiannosta säädetään NPK:n 226–230 §:ssä. Tässä tarkoituksessa tutkinnan kohteena oleva henkilö ja tämän asianajaja voivat pyynnöstään tutustua menettelyn asiakirjoihin. Jos pyyntöjä esitetään, syyttäjä päättää heitä koskevista jatkotoimenpiteistä.

19. Kun tutkinta-aineiston tiedoksianto koskeva pyyntö on esitetty, tutkinnan kohteena oleva henkilö ja tämän asianajaja saavat kutsun vähintään kolme päivää ennen tiedoksianto. Jos he eivät saavu paikalle kutsupäivänä eikä saapumatta jättämiselle ole pätevää syytä, tiedoksiantovelvollisuus raukeaa. Tutkintaa johtava henkilö antaa tiedoksiannon yhteydessä asianomaiselle henkilölle ja tämän asianajajalle kohtuullisesti aikaa tutustua tutkinnan kaikkiin näkökohtiin.

20. Kun tutkinta-aineisto on annettu tiedoksi ja asianomaisen henkilön ja tämän asianajajan mahdollisesti esittämiä pyyntöjä koskevat päätökset tehty, esitutkinta päätetään.

21. Seuraava vaihe eli oikeudenkäyntivaihe alkaa syyttäjän syytekirjelmän jättämisellä tuomioistuimeen. Syytekirjelmässä – joka ennakkoratkaisupyynnön esittäneen tuomioistuimen mukaan on ”täsmennettyä syytettä koskeva lopullinen asiakirja” – syytteen tosiseikat ja lainrikkomuksen oikeudellinen luonnehdinta esitetään perusteellisesti. Se koostuu kahdesta osasta eli olosuhteita käsittelevästä osasta, jossa esitetään tosiseikat, ja päätösosasta, jossa esitetään tosiseikkojen oikeudellinen luonnehdinta. Syytekirjelämä, jonka yksi kappale toimitetaan sitten syytetylle ja tämän asianajajalle, jätetään tuomioistuimeen, jonka on 15 päivän kuluessa selvitettävä, onko olennaisia menettelymääräyksiä rikottu.

22. NPK:n 348 §:n 3 momentin 1 kohdassa todetaan edellä mainitusta kysymyksestä, että menettelymääräysten rikkomista pidetään olennaisena silloin, kun sillä rikotaan merkittävästi laissa tunnustettua menettelyllistä oikeutta. Samassa pykälässä täsmennetään, että menettelymääräysten rikkomisen ”olennaisuus” lakkaa vasta, jos rikkominen on korjattu.

23. Syytekirjelmän sisällölle asetetaan tiukkoja muotovaatimuksia. Olennaisina rikkomisina pidetään siten syyttäjän syytekirjelmän ja tutkintaviranomaisen tutkinnan kohteena olevalle henkilölle toimittaman tutkintavaiheen viimeisen syyteasiakirjan välisiä ristiriitaisuuksia. Olennaisena rikkomisena pidetään myös itse syytekirjelmän ristiriitaisuutta. Olennaisten menettelymääräysten rikkomisena onkin nyt käsiteltävässä asiassa pidetty sitä, että syyttäjä mainitsee syytekirjelmänsä perusteluissa sen, että pääasian kaksi syytettyä osoitti tyytymättömyyttään kasvoneleihin, kun heille oli tarjottu liian vähän lahjusrahaa, vaikka syytekirjelmän päätösosassa syyttäjä toteaa, että syytetyt ilmaisivat tyytymättömyyttään sanoin.

24. Olennaisten menettelymääräysten rikkomisena pidetään myös sitä, ettei mainittua tutkintaviranomaisen laatimaa tutkintavaiheen syyteasiakirjaa ollut annettu tiedoksi, ja tässä ei ole merkitystä tiedoksiannon tekemättä jättämisen syillä, vaikka se olisi johtunut esimerkiksi siitä, että tutkinnan kohteena olevat henkilöt halusivat tietoisesti estää sen antamisen. Muistutan, että tutkintaviranomaisen on osoitettava tiedoksianto suoraan asianomaiselle henkilölle ja tämän asianajajalle.

25. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin täsmentää, että puolustus saa ehdottomasti kaikissa Bulgarian rikosasioissa tiedoksi syytekirjelmän sisällön ja siten syytettä koskevat tiedot sen jälkeen kun syytekirjelämä on toimitettu tuomioistuimeen mutta ennen itse syytteen käsittelyä.

26. Tämän ohella NPK:n 368 ja 369 §:ssä säädetään, että jos valmisteluvaihetta ei päätetä kahdessa vuodessa, menettelyn kohteena olevilla on oikeus esittää tuomioistuimelle vaatimus, että tämä velvoittaa syyttäjän viemään alustavan menettelyn päätökseen kolmessa kuukaudessa joko päättämällä sen tai saattamalla asian tuomioistuimen käsiteltäväksi. Syyttäjällä on 15 päivää lisäaikaa laatia syytekirjelämä. Jos syyttäjä ei pääte valmisteluvaihetta asetetussa määräajassa, tuomioistuin ottaa asian käsiteltäväkseen ja päättää rikosoikeudellisen menettelyn.

27. Jos syyttäjä sitä vastoin laatii syytekirjelmän tuomioistuinkäsittelyä varten, tuomioistuin tutkii sen ja tarkistaa, onko menettely suoritettu asianmukaisesti. Jos olennaisia menettelymääräyksiä on rikottu, tuomioistuin palauttaa uudelleen asian syyttäjälle, jolla on kuukausi aikaa korjata rikkomiset. Jos syyttäjä ei vie asiaa tuomioistuimeen tässä määräajassa tai jos asia todella viedään tuomioistuimeen mutta tämä toteaa jälleen olennaisten menettelymääräysten rikkomisen, rikosoikeudellinen menettely päätetään.

28. Rikosoikeudellisen menettelyn päättäminen on lopullinen toimi, johon ei voida hakea muutosta ja jonka lainmukaisuus voidaan tutkia ainoastaan poikkeustapauksissa. Syyttäjä menettää tällöin kaikki oikeutensa ajaa rikossyytettä lainrikkomuksesta epäiltyä henkilöä vastaan.

29. NPK:n 91 §:n 3 momentissa ja 92 §:ssä säädetään oikeudesta käyttää asianajajaa, että tuomioistuimen on suljettava pois menettelystä syytetyn asianajaja, joka toimii tai on toiminut toisen syytetyn avustajana, jos yhden syytetyn puolustaminen on ristiriidassa toisen syytetyn puolustamisen kanssa. Bulgarian vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan eturistiriita syntyy silloin, kun yksi syytetyistä antaa lausuntoja, jotka ovat todiste sellaista toista syytettyä vastaan, joka puolestaan ei anna lausuntoa lainkaan. Tällaisessa tilanteessa näillä henkilöillä ei voi olla yhteistä asianajajaa. Asianajajan on täten väistyttävä omasta aloitteestaan, ja jollei hän niin tee, syyttäjän tai tuomioistuimen on suljettava hänet pois asian käsittelystä. Muussa tapauksessa nämä syyllyistyvät olennaisten menettelymääräysten rikkomiseen, joka johtaa syyttäjän tai tuomioistuimen toimen kumoamiseen.

II Pääasian tosiseikat

30. Nikolay Kolevia ja Stefan Kostadinovia (jäljempänä pääasian syytetyt) syytetään järjestäytyneeseen rikollisryhmään osallistumisesta 1.4.2011 ja 2.5.2012 välisenä aikana, jolloin he toimivat tullivirkailijoina Svilengradissa (Bulgaria) Turkin vastaisella rajalla. He olivat näet väitetyt vaatineet lahjuksia Turkin rajan ylittävien ja Bulgarian suuntaan matkaavien hyötyajoneuvojen ja henkilöautojen kuljettajilta luvaten lahjuksia vastaan luopuvansa tullitarkastuksista ja jättävänsä mainitsematta havaitut sääntöjenvastaisuudet virallisissa asiakirjoissa. Työvuoronsa päätyttyä pääasian syytetyt jakoivat keskenään tällä tavoin keräämänsä rahasummat.

31. Kaikki rikollisryhmään osallistuneet henkilöt, myös pääasian syytetyt, pidätettiin 2.5. ja 3.5.2012 välisenä yönä. Välittömästi pidätyksen yhteydessä tehdyn etsinnän jälkeen heille ilmoitettiin, että heitä epäillään järjestäytyneeseen rikollisryhmään osallistumisesta, ja kolmea heistä, joista yksi oli toinen pääasian syytetyistä, epäiltiin liiketiloista ja yhden henkilön hallusta löytyneiden rahojen kätkenästä.

32. Järjestäytyneeseen rikollisryhmään osallistuneita kahdeksaa henkilöä koskevat tutkintavaiheen syytekohtat täsmennettiin helmi- ja maaliskuussa 2013, ja kaikille tiedotettiin asiasta. Tarkemmin sanottuna pääasian syytetyille sekä heidän edustajilleen ilmoitettiin 21.3.2013 näistä syytekohtista, kerätyistä todisteista ja kaikesta muusta asiaan liittyvästä aineistosta. Kolevia koskevaa syytettä tarkennettiin uudelleen myöhemmin, ja tälle ilmoitettiin asiasta 17.7.2013.

33. Neljä kahdeksasta rikollisryhmään osallistuneesta henkilöstä sopi syyttäjän kanssa syytteestä luopumisesta rikollisryhmään osallistumista koskevan syytekohtan osalta. Sopimus toimitettiin kahteen otteeseen Spetsializiran nakazatelen sadiin vahvistettavaksi, ja kahteen otteeseen mainittu tuomioistuin hylkäsi vahvistuspyynnön sillä perusteella, etteivät tutkintavaiheen syyteasiakirjat olleet toimivaltaisen tutkintaviranomaisen hyväksymiä, sekä menettelymääräysten rikkomisten vuoksi. Tuomioistuin määräsi näin ollen asian palautettavaksi toimivaltaiselle syyttäjälle, jotta tämä laatii uudet syytekohtat.

34. Siten asia saatettiin 7.11.2013 erikoissyyttäjän käsiteltäväksi. Tutkinnalle asetettuja määräaikoja pidennettiin moneen otteeseen. Erikoissyyttäjä toteutti viran puolesta toimia, kuten palautti asian tutkintayksiköiden käsiteltäväksi ja antoi tutkinnan määräaikojen pidentämistä koskevia määräyksiä tai pyyntöjä sekä pyysi tietoja.

35. Koska pääasian syytetyt katsoivat, että NPK:n 368 §:n 1 momentissa säädetty määräaika oli päättynyt, he panivat vireille NPK:n 369 §:ssä tarkoitetun menettelyn. Tuomioistuin totesi, että valmisteluvaiheen aloittamisesta alkanut kahden vuoden määräaika oli todellakin päättynyt, joten se palautti asian syyttäjälle sekä määräsi, että asia on päätettävä kolmessa kuukaudessa NPK:n 369 §:n mukaisesti ja että pääasian syytetyille on annettava tiedoksi syytekohtat ja tutkinta-aineisto. Tämä määräaika alkoi 29.10.2014 ja päättyi 29.1.2015. Tähän päivämäärään mennessä kaikki tutkintatoimet olisi siis pitänyt saattaa päätökseen, myös syytekohtien laatiminen ja niiden antaminen tiedoksi pääasian syytetyille. Tämän jälkeen syyttäjällä oli kaksi viikkoa aikaa laatia syytekirjelmä ja toimittaa se tuomioistuimen käsiteltäväksi.

36. Tuomioistuimen päätöksen johdosta laadittuja uusia syyteasiakirjoja ei voitu antaa tiedoksi pääasian syytetyille itselleen ja heidän asianajajilleen. Kolev sai 13.1.2015 kutsun saapua oikeuteen 19.1.2015. Hänen asianajajansa ilmoitti samana päivänä faksilla, ettei Kolev voi matkustaa terveydellisistä syistä. Kolev kutsuttiin puhelimitse uudelleen saapumaan oikeuteen 22.1.2015. Kolev ja hänen asianajajansa eivät kuitenkaan saapuneet paikalle, ja asianajaja ilmoitti, että hänen päämiehensä oli sairaalahoidossa ja että hän itse oli estynyt ammatillisista syistä. Kolev kutsuttiin jälleen saapumaan oikeuteen 27.1. ja 28.1.2015, mutta turhaan, sillä Kolevin asianajaja ilmoitti, että tämä on sairaalahoidossa. Heidät kutsuttiin jälleen kerran saapumaan oikeuteen 29.1.2015, mutta he eivät saapuneet paikalle, sillä Kolevin asianajaja vetosi työkiireisiinsä toisessa asiassa. Koleville ei täten ilmoitettu häntä koskevista syytekohtista.

37. Kostadinovia puolestaan ei löydetty ilmoitetusta osoitteesta. Hänen asianajajansa ilmoitti, ettei hän ollut saanut yhteyttä Kostadinoviin. Näin ollen hänet määrättiin saapumaan oikeuteen. Kostadinovin asianajaja kuitenkin toimitti lääkärintodistuksen, jolla osoitettiin, että hän oli sairaalahoidossa. Myöskään Kostadinoville ei siis ilmoitettu häntä koskevista syytekohtista.

38. Valmisteluvaihe päätettiinkin tuomioistuimen asettamassa määräajassa, ja syyttäjä laati syytekirjelmän.

39. Mainittu tuomioistuin katsoi 20.2.2015 antamassaan päätöksessä, että valmisteluvaiheessa oli rikottu olennaisia menettelymääräyksiä. Olennaisia menettelymääräyksiä oli näet rikottu yhtäältä siltä osin kuin lopullista tutkintavaiheen syyteasiakirjaa ei ollut annettu tiedoksi tutkinnan kohteena olleille henkilöille ja näiden asianajajille. Toisaalta tutkintavaiheen syyteasiakirjan ja syytekirjelmän välillä ilmeni ristiriitä siinä mielessä, että koska viimeisintä syyteasiakirjaa ei ollut annettu tiedoksi pääasian syytetyille, syytekirjelmässä ei voitu toistaa tätä lopullista syyteasiakirjaa. Syytekirjelmään olisi pitänyt sisällyttää ainoastaan asianosaisille tiedoksi annettu syyteasiakirja.

40. Tuomioistuin katsoi lisäksi, että uusien syytekohtien tiedoksi antamista Koleville ja Kostadinoville koskevat esteet eivät oikeuttaneet heidän menettelyllisten oikeuksiensa loukkaamista.

41. Mainittu tuomioistuin antoi siten syyttäjälle kuukauden aikaa korjata rikkomiset, tai muussa tapauksessa pääasian syytetyjä vastaan käynnistetty rikosoikeudellinen menettely päätettäisiin. Asia palautettiin siten syyttäjälle 7.4.2015, ja tämä määräaika päättyi 7.5.2015.

42. Syyttäjä ei kuitenkaan voinut antaa uusia syytekohtia ja tutkinta-aineistoa tiedoksi asianomaisille henkilöille ja näiden asianajajille, koska viimeksi mainitut olivat vedonneet erityisesti lääketieteellisiin ja ammatillisiin syihin tiedoksisaamisesta kieltäytyäkseen.

43. Spetsializiran nakazatelen sad totesi näin ollen 22.5.2015 antamallaan päätöksellä, ettei syyttäjä ollut korjannut olennaisten menettelymääräysten rikkomisia ja oli syylistynyt uusiin rikkomisiin, joten se katsoi, että pääasian syytettyjen menettelyllisiä oikeuksia oli loukattu ja ettei syytekirjelmän ristiriitaisuuksia ollut poistettu.

44. Vaikka mainittu tuomioistuin esitti oletettaman, jonka mukaan pääasian syytetyt ja näiden asianajajat olivat käyttäneet väärin oikeuksiaan tavoitteenaan määräaikojen päätyminen, joka johtaisi syytettyjä vastaan käynnistetyn rikosoikeudellisen menettelyn päättämiseen, se totesi kuitenkin, että menettelyn päättämisen edellytykset oli täytetty. Se teki tästä huolimatta päätöksen, jonka mukaan rikosoikeudellista menettelyä ei päätetä vaan asia jätetään sillensä.

45. Koska syyttäjän mukaan mitään oleellisia menettelymääräyksiä ei ollut rikottu, se valitti 22.5.2015 annetusta päätöksestä.

46. Muutoksenhakutuomioistuin palautti 12.10.2015 antamallaan päätöksellä asian ennakkoratkaisua pyytäneeseen tuomioistuimeen eli Spetsializiran nakazatelen sadiin sillä perusteella, että tämän olisi pitänyt päättää pääasian syytettyjä vastaan käynnistetty rikosoikeudellinen menettely NPK:n 368 ja 369 §:n mukaisesti.

47. Nämä olivat ne olosuhteet, joissa ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin päätyi saattamaan asian unionin tuomioistuimen käsiteltäväksi ja esittämään sille seuraavassa kohdassa esitetyt ennakkoratkaisukysymykset.

III Ennakkoratkaisukysymykset

48. Spetsializiran nakazatelen sad päätti käsiteltävässä pääasiassa lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

”1) Täyttääkö kansallinen laki velvoitteen, jonka mukaan jäsenvaltion on saatettava tullivirkamiehet tehokkaasti syytteeseen rikoksista, kun tullivirkamiehiä vastaan käynnistetty rikosoikeudellinen menettely, jossa heitä syytetään osallistumisesta järjestäytyneeseen rikollisryhmään korruptiorikosten tekemiseksi virkatehtävien yhteydessä (lahjusten vastaanottaminen tullitarkastuksen toteuttamatta jättämiseksi) sekä konkreettisista lahjuksista ja [kätkennästä eli tässä] vastaanotettujen lahjusrahojen salaamisesta, lopetetaan kyseisen lain nojalla jäljempänä esitetyin edellytyksin, ilman että tuomioistuin on tutkinut asiassa esitetyjä syytteitä: a) rikosepäilyn ilmoittamisesta on kulunut kaksi vuotta; b) rikoksesta epäilty on hakenut rikostutkinnan päättämistä; c) tuomioistuin on asettanut syyttäjälle kolmen kuukauden määräajan rikostutkinnan päättämiseksi; d) syyttäjä on mainitun määräajan kuluessa ’rikkonut olennaisia menettelyvaatimuksia’ (täydennettyä teonkuvausta ei ole annettu asianmukaisesti tiedoksi, asiaan liittyvään tutkinta-aineistoon ei ole annettu mahdollisuutta tutustua ja on esitetty ristiriitainen syytekirjelämä); e) tuomioistuin on asettanut syyttäjälle uuden yhden kuukauden määräajan näiden ’olennaisia menettelyvaatimuksia koskevien rikkomusten’ korjaamiseksi; f) syyttäjä ei ole korjannut näitä ’olennaisia menettelyvaatimuksia koskevia rikkomuksia’ asetetun määräajan kuluessa – jolloin ensimmäisen kolmen kuukauden määräajan kuluessa tehtyjen rikkomusten ja uuden yhden kuukauden määräajan kuluessa tapahtuneen rikkomusten korjaamatta jättämisen voidaan katsoa johtuvan sekä syyttäjistä (syytekirjelmän ristiriitaisuuksien korjaamatta jättäminen; varsinaisten toimenpiteiden toteuttamatta jättäminen valtaosin määräaikojen rajoissa) että puolustuksesta (puolustus on rikkonut velvollisuutta edistää syytteen tiedoksiantoa ja oikeutta tutustua asiaan liittyvään tutkinta-aineistoon vetoamalla epäillyn sairaalahoitoon; asianajajien muut väitetyt ammatilliset velvoitteet), ja g) syytetyille on muodostunut subjektiivinen oikeus rikosoikeudellisen menettelyn lopettamiseen, koska ’olennaisia menettelyvaatimuksia koskevia rikkomuksia’ ei ole korjattu sitä varten asetetussa määräajassa?

- 2) Jos ensimmäiseen kysymykseen vastataan kieltävästi, mitä osaa edellä mainitusta oikeudellisesta järjestelmästä kansallisen tuomioistuimen olisi jätettävä soveltamatta unionin oikeuden tehokkaan soveltamisen varmistamiseksi: a) rikosoikeudellisen menettelyn lopettaminen yhden kuukauden määräajan umpeuduttua, b) edellä mainittujen puutteiden luokittelu 'olennaisia menettelyvaatimuksia koskeviksi rikkomuksiksi' tai c) edellä esitetyn [ensimmäisen kysymyksen g kohdan mukaisesti] muodostuneen subjektiivisen oikeuden suojaaminen – jos rikkomus voidaan korjata tehokkaasti tuomioistuinmenettelyssä?
- a) Onko päätös olla soveltamatta kansallista lainsäädäntöä, joka edellyttää rikosoikeudellisen menettelyn lopettamista, sidoksissa siihen, että
- i) syyttäjälle asetetaan 'olennaisia menettelyvaatimuksia koskevan rikkomuksen' korjaamiseksi uusi määräaika, joka vastaa täsmälleen aikaa, jonka syyttäjä oli korjaamiseen objektiivisesti kykenemätön puolustuksesta johtuvien esteiden vuoksi;
 - ii) tuomioistuin toteaa i kohdan tapauksessa, että kyseiset esteet ovat aiheutuneet 'oikeuden väärinkäytön' vuoksi, ja
 - iii) jos toisen kysymyksen a kohdan i alakohtaan vastataan kieltävästi, tuomioistuin toteaa, että kansallinen oikeus antaa riittävät takeet rikostutkinnan päättämiseksi asianmukaisessa määräajassa?
- b) Onko päätös olla soveltamatta kansallisessa oikeudessa vahvistettua edellä mainittujen puutteiden luokitusta 'olennaisia menettelyvaatimuksia koskevaksi rikkomukseksi' unionin oikeuden mukainen, tarkemmin sanottuna:
- i) Olisiko tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä annetun direktiivin 2012/13 6 artiklan 3 kohdassa vahvistettu puolustuksen oikeus saada syytteestä yksityiskohtaista tietoa taattu riittävästi,
 - jos nämä tiedot saadaan sen jälkeen kun syytekirjelmä on tosiasiallisesti toimitettu tuomioistuimeen mutta ennen kuin tuomioistuin on tutkinut sen ja kun aikaisempaan ajankohtana, kun syytekirjelmää ei vielä ollut toimitettu tuomioistuimeen, puolustukselle oli toimitettu kaikki tiedot rikosepäilyn olennaisista seikoista (koskee syytettyä Milko Hristovia);
 - jos toisen kysymyksen b kohdan i alakohdan ensimmäiseen luetelmakohtaan vastataan myöntävästi – jos nämä tiedot toimitetaan sen jälkeen kun syytekirjelmä on tosiasiallisesti toimitettu tuomioistuimeen mutta ennen kuin tuomioistuin on tutkinut sen ja jos puolustus on saanut aiemmassa vaiheessa osittaista tietoa rikosepäilyn olennaisista seikoista, kun syytekirjelmää ei vielä ollut toimitettu tuomioistuimeen, missä yhteydessä vain osittaisten tietojen toimittaminen on johtunut puolustukseen liittyvistä esteistä (koskee syytettyjä Kolev ja Kostadinov), ja
 - jos tällaisissa tiedoissa on ristiriitaisuuksia lahjusvaatimusten konkreettisen ilmaisun osalta (teonkuvauksessa väitetään aluksi, että joku toinen syytetyistä olisi nimenomaisesti vaatinut lahjuksia ja että syytetty Hristov puolestaan osoitti tyytymättömyyttään kasvonelein, kun tullitarkastuksen kohteena ollut henkilö oli tarjonnut liian vähän rahaa, ja toisaalta teonkuvauksessa väitetään sittemmin, että syytetty Hristov oli vaatinut lahjuksia sanallisesti ja konkreettisesti)?
 - ii) Olisiko direktiivin 2012/13 7 artiklan 3 kohdassa vahvistettu oikeus saada tutustua aineistoon 'viimeistään silloin, kun syytteen tosiseikat saatetaan tuomioistuimen arvioitaviksi' taattu riittävästi pääasian oikeudenkäynnissä, kun puolustukselle annettiin

oikeus tutustua asiaan liittyvän aineiston olennaisiin osiin aiempaan ajankohtana ja sille annettiin myös mahdollisuus tutustua asiakirjoihin, mutta se ei käyttänyt tätä mahdollisuutta ilmaantuneiden esteiden (sairastuminen, ammatilliset velvoitteet) vuoksi ja siksi, että kansallisessa oikeudessa edellytetään, että kutsu tutustua asiakirjoihin esitetään vähintään kolme päivää aikaisemmin? Onko esteiden poistumisen vuoksi myönnettävä toinen tutustumismahdollisuus kolmen päivän määräaikaan noudattaen? Onko tutkittava, ovatko mainitut esteet olleet objektiivisesti olemassa vai ovatko ne oikeuden väärinkäyttöä?

- iii) Onko direktiivin 2012/13 6 artiklan 3 kohdassa ja 7 artiklan 3 kohdassa säädetyllä oikeudellisella vaatimuksella 'viimeistään silloin, kun syytteen tosiseikat saatetaan tuomioistuimen arvioitaviksi' sama merkitys molemmissa säännöksissä? Mikä merkitys on tällä vaatimuksella – ennen kuin syytekirjelmä on tosiasiallisesti saatettu tuomioistuimen tutkittavaksi tai viimeistään silloin, kun se saatetaan tuomioistuimen tutkittavaksi, tai sen jälkeen kun se on saatettu tuomioistuimen tutkittavaksi mutta ennen kuin tuomioistuin on ryhtynyt toimenpiteisiin syytekirjelmän tutkimiseksi?
- iv) Onko lakisääteisellä vaatimuksella, jonka mukaan puolustukselle on annettava tietoja rikosepäilyistä tai syytteestä ja oikeus tutustua asiaa koskevaan aineistoon, jotta direktiivin 2012/13 6 artiklan 1 kohdan ja 7 artiklan 2 ja 3 kohdan mukainen 'puolustautumisoikeuden tehokas käyttö' ja 'menettelyn oikeudenmukaisuus' voidaan taata, sama merkitys molemmissa säännöksissä? Täyttyisikö tämä vaatimus,
- jos yksityiskohtaiset tiedot syytteestä on toimitettu puolustukselle sen jälkeen kun syytekirjelmä on toimitettu tuomioistuimeen mutta ennen kuin tuomioistuin on ryhtynyt toimiin sen tutkimiseksi ja jos puolustukselle on annettu riittävä määräaika valmistelevia toimia varten tilanteessa, jossa syytetä koskevat epätäydelliset ja osittaiset tiedot annettiin käyttöön aikaisempaan ajankohtana;
 - jos puolustus saisi tutustua kaikkiin asiakirjoihin sen jälkeen kun syytekirjelmä on toimitettu tuomioistuimeen mutta ennen kuin sen tutkimiseksi on ryhdytty toimenpiteisiin ja jos puolustukselle annettaisiin riittävä määräaika valmistelevia toimia varten tilanteessa, jossa puolustus sai aikaisemmassa vaiheessa mahdollisuuden tutustua valtaosaan asiaan liittyvästä aineistosta, ja
 - jos tuomioistuin ryhtyisi toimenpiteisiin taatakseen, että puolustuksen kaikilla huomautuksilla, jotka tämä antaa saatuaan yksityiskohtaiset tiedot syytekirjelmästä ja asiaan liittyvästä aineistosta, on sama vaikutus kuin niillä olisi ollut, jos ne olisi esitetty syyttäjälle ennen kuin syytekirjelmä toimitettiin tuomioistuimeen?
- v) Taataanko direktiivin 2012/13 6 artiklan 1 ja 4 kohdan mukainen 'menettelyn oikeudenmukaisuus' ja 6 artiklan 1 kohdan mukainen 'puolustautumisoikeuden tehokas käyttö', jos tuomioistuin päättää käynnistää tuomioistuinmenettelyn lopullisesta syytteestä, joka sisältää lahjusvaatimuksen ilmaisuun liittyviä ristiriitaisuuksia, mutta jos tuomioistuin antaa myöhemmin syyttäjälle mahdollisuuden korjata ristiriitaisuudet ja mahdollistaa sen, että asianosaiset voivat käyttää täysimääräisesti niitä oikeuksia, jotka heillä olisi ollut, jos tuomioistuimeen toimitettu syytekirjelmä ei olisi sisältänyt tällaisia ristiriitaisuuksia?
- vi) Onko direktiivin 2013/48 3 artiklan 1 kohdassa vahvistettu oikeus käyttää avustajaa taattu riittävästi, jos rikostutkinnan aikana asianajajalle annetaan mahdollisuus olla läsnä saadakseen tietoa rikosepäilyistä tai väliaikaisesta syytteestä ja voidakseen tutustua perusteellisesti kaikkeen asiaan liittyvään aineistoon mutta jos hän jätti tulematta paikalle ammatillisten velvoitteidensa vuoksi ja siksi, että kansallisessa oikeudessa säädetään

vähintään kolmen päivän määräajasta asianosaisen kuulemiseksi? Onko tällaisten velvoitteiden poistumisen jälkeen annettava uusi vähintään kolmen päivän määräaika? Onko tarkistettava, onko poissaolon syy perusteltu tai onko kyse oikeuden väärinkäytöstä?

vii) Olisiko direktiivin 2013/48 3 artiklan 1 kohdassa vahvistetun, avustajan käyttämistä rikostutkinnassa koskevan oikeuden rikkomisella vaikutusta 'puolustautumisoikeuksien tosiasialliselle ja tehokkaalle käytölle', kun tuomioistuin syytekirjelmän saatuaan antaa asianajajalle oikeuden tutustua kaikilta osin lopulliseen ja yksityiskohtaiseen syytteesen sekä kaikkeen asiaan liittyvään aineistoon ja lopuksi ryhtyy toimenpiteisiin taatakseen, että kaikilla huomautuksilla, jotka asianajaja on yksityiskohtaiseen syytteesen ja kaikkeen asiaan liittyvään aineistoon tutustuttuaan esittänyt, on sama kuin olisi ollut niillä huomautuksilla, jotka hän olisi esittänyt syyttäjälle ennen syytekirjelmän toimittamista tuomioistuimeen?

c) Onko syytetyn eduksi muodostunut subjektiivinen oikeus rikosoikeudellisen menettelyn lopettamiseen (edellä esitetyn edellytyksin) unionin oikeuden mukainen, vaikka on mahdollista, että syyttäjän korjaamatta jättämä 'olennaisia menettelyvaatimuksia koskeva rikkomus' voitaisiin korjata kaikilta osin tuomioistuimen tuomioistuinmenettelyssä toteuttamalla toimenpiteillä, jolloin syytetyn oikeudellinen tilanne olisi lopulta sama kuin se, joka syytetyllä olisi ollut, jos rikkomus olisi korjattu oikea-aikaisesti?

3) Voidaanko soveltaa suotuisampia kansallisia säännöksiä, jotka koskevat asian käsittelyä kohtuullisessa ajassa, oikeutta tietojen saamiseen sekä oikeutta käyttää avustajaa, jos ne yhdessä muiden olosuhteiden kanssa (ensimmäisessä kysymyksessä esitetystä menettelyssä) johtaisivat rikosoikeudellisen menettelyn lopettamiseen?

4) Onko direktiivin 2013/48 3 artiklan 1 kohtaa tulkittava siten, että kansallinen tuomioistuin voi sen nojalla sulkea pois tuomioistuinmenettelystä asianajajan, joka on edustanut kahta syytettyä, joista toinen on antanut tosiseikoista lausunnon, jolla on vaikutusta toisen syytetyn etuihin, kun tämä itse ei ole antanut asiasta lausuntoa?

Jos kysymykseen vastataan myöntävästi, takaisiko tuomioistuin oikeuden käyttää avustajaa direktiivin 2013/48 3 artiklan 1 kohdan mukaisesti, jos se – sallittuaan ensin asianajajan, joka edustaa samanaikaisesti kahta syytettyä, joiden edut ovat keskenään ristiriidassa, osallistua tuomioistuinmenettelyyn – nimeäisi molemmille syytetyille uuden, eri oikeusavustajan?"

IV Asian arviointi

49. Ennen ennakkoratkaisukysymysten uudelleen muotoilun suosittamista haluan tehdä seuraavat kaksi huomiota.

50. Ensinnäkin on huomattava, että jotta voidaan poistaa epäilyt siitä, sovelletaanko unionin oikeutta pääasiaan, muistutan, että SEUT 325 artiklassa todetaan, että unioni ja jäsenvaltiot suojaavat unionin taloudellisia etuja petolliselta menettelyltä ja muulta laittomalta toiminnalta.⁹

⁹ Ks. tuomio 8.9.2015, Taricco ym. (C-105/14, EU:C:2015:555, 37 kohta).

51. Yhteisöpetossopimuksen 1 artiklan 1 kohdan b alakohdan ensimmäisessä luettelukohdassa todetaan tältä osin, että tällaisella petoksella tarkoitetaan menojen osalta tahallista tekoa tai laiminlyöntiä, joka koskee väärin, virheellisten tai puutteellisten ilmoitusten tai asiakirjojen käyttämistä tai esittämistä, josta seuraa, että Euroopan yhteisöjen yleiseen talousarvioon tai Euroopan yhteisöjen hoidossa oleviin tai sen puolesta hoidettuihin budjetteihin sisältyvät varat vähenevät oikeudettomasti. Saman sopimuksen 1 artiklan 2 kohdan mukaan tällainen menettely on sisäisessä oikeudessa säädettävä rangaistavaksi.

52. Edelleen saman sopimuksen 2 artiklan 1 kohdassa täsmennetään, että jäsenvaltiot toteuttavat tarpeelliset toimenpiteet säätääkseen saman sopimuksen 1 artiklassa tarkoitetut teot sekä mainitun 1 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuihin tekoihin liittyvän avunannon rikokseen, siihen yllyttämisen tai rikoksen yrityksen tehokkain, oikeasuhteisin ja varoittavin seuraamuksin rikoksina rangaistaviksi. Yhteisöpetossopimukseen liittyvän ensimmäisen pöytäkirjan mukaan lahjuksen ottaminen ja lahjuksen antaminen¹⁰ on niin ikään säädettävä kunkin jäsenvaltion sisäisessä oikeudessa rangaistavaksi.

53. Käsiteltävässä asiassa pääasian syytettyjä syytetään lahjontarikkomuksista, koska he olivat vaatineet lahjuksia Bulgarian ja Turkin välisen unionin ulkorajan ylittävien hyötyajoneuvojen ja henkilöautojen kuljettajilta; lahjuksia vastaan kuljettajat välttyivät tullitarkastuksilta. Tällaisesta rikkomuksesta tuomitaan NPK:n 301 §:n nojalla kuuden vuoden vapausrangaistukseen ja 5 000 Bulgarian levan (BGN) (noin 2 500 euron) sakkorangaistukseen. Tämänkaltaisen pääasian syytettyjen menettely on voinut vahingoittaa unionin taloudellisia etuja siten, että unioni on menettänyt osan omista varoistaan. Näin ollen on täysin selvää, että unionin oikeutta sovelletaan pääasiaan.

54. Toiseksi huomautan, että ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin ilmoitti 28.9.2016 antamallaan ja unionin tuomioistuimeen 25.10.2016 jättämällään päätöksellä, että yksi syytetyistä eli Hristov kuoli 9.9.2016, mikä johti häntä vastaan käynnistetyn rikosoikeudellisen menettelyn päättämiseen. Hristovin tilanteeseen viittaavilla kysymyksillä ei siten enää mielestäni ole merkitystä pääasian ratkaisun kannalta.

A Alustavat huomiot

55. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin esittää unionin tuomioistuimelle parikymmentä kysymystä ja alakysymystä, jotka voidaan mielestäni ryhmitellä kahdeksi laajaksi kokonaisuudeksi asian käsittelyä varten.

56. Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen ensimmäinen kysymys koskee nimittäin suoranaisesti rikosoikeudellisen menettelyn kulkua, jonka liiallinen kaavamaisuus saattaa sen mukaan olla unionin oikeuden vastainen. NPK:n 368 ja 369 §:ssä säädetyn menettelyn käyttöönotto yhdistettynä syytettyä koskevien tietojensaantioikeuden ja asiaan liittyvän aineiston tiedoksiannon tiukkaan kaavamaisuuteen saattavat johtaa rikosoikeudellisen menettelyn päättämiseen ilman että unionin taloudellisten etujen vahingoittamisesta epäiltyjä henkilöitä vastaan ryhdytään syytetoimiin.

57. Tämä kysymyskokonaisuus johdattaakin tarkastelemaan ensiksi sitä, onko unionin oikeus esteenä NPK:n 368 ja 369 §:n kaltaisille kansallisen oikeuden säännöksille, joiden mukaan – jos ehdotonta menettelyllistä määräaika ei ole noudatettu – kansallisen tuomioistuimen on päätettävä rikosoikeudellinen menettely, vaikka viivästyminen johtuu syytetyn taholta tulleesta tahallisesta estämisestä. Jos vastaus on myöntävä, on selvitettävä yhteensopimattomuuden seuraukset.

10 Ks. näiden kahden käsitteen määritelmästä tämän ratkaisuehdotuksen 8 ja 9 kohta.

58. Toiseksi ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee toisen kysymyksen b alakohdalla lähinnä, onko direktiivin 2012/13 6 artiklan 3 kohta esteenä pääasiassa kyseessä olevan kansallisen käytännön kaltaiselle käytännölle, jonka mukaan syytetä koskevat tiedot on välitettävä syytetyille sen jälkeen kun syytekirjelmä on toimitettu tuomioistuimeen mutta ennen kuin tämä tuomioistuin on aloittanut syytteen käsittelyn. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pohtii niin ikään, onko saman direktiivin 7 artiklan 3 kohta esteenä mainitulle kansalliselle käytännölle, jonka mukaan lopullinen syytekirjelmä toimitetaan toimivaltaiseen tuomioistuimeen, vaikka puolustus, jolla on ollut tilaisuus tutustua asiaan liittyvään aineistoon, ei ole käyttänyt tätä oikeutta ammatillisten esteiden tai syytetyn terveydentilan vuoksi.

59. Toinen kysymyskokonaisuus koskee nimenomaan direktiiviä 2013/48. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin haluaa saada selvyden lähinnä siihen, onko mainitun direktiivin 3 artiklan 1 kohtaa tulkittava siten, että se on esteenä pääasiassa kyseessä olevan kansallisen lainsäädännön kaltaiselle lainsäädännölle, jossa säädetään, että kansallisen tuomioistuimen on suljettava pois tuomioistuinmenettelystä syytetyn asianajaja, joka toimii tai on toiminut toisen syytetyn avustajana, jos yhden syytetyn puolustus on ristiriidassa toisen syytetyn puolustuksen kanssa. Jos vastaus on myöntävä, kysytään, onko mainitun direktiivin 3 artiklan 1 kohtaa tulkittava siten, että oikeus käyttää asianajajaa turvataan, jos mainittu tuomioistuin nimeää viran puolesta uudet asianajajat edustamaan näitä syytettyjä?

60. Jäljempänä esitettävässä arvioinnissa näitä kysymyksiä tarkastellaan perätysten.

B Ennakkoratkaisukysymysten tarkastelu

1. NPK:n 368 ja 369 §:ssä säädetyn rikosoikeudellisen menettelyn yhteensopivuus unionin oikeuden kanssa ja mahdollisen yhteensopimattomuuden seuraukset

61. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee ensimmäisellä ja kolmannella kysymyksellään itse asiassa sitä, onko unionin oikeutta tulkittava siten, että se on esteenä NPK:n 368 ja 369 §:n kaltaisille kansallisen oikeuden säännöksille, joiden mukaan – jos ehdotonta menettelyllistä määräaikaa ei ole noudatettu – kansallisen tuomioistuimen on päätettävä rikosoikeudellinen menettely, vaikka viivästyminen johtuu syytetyn taholta tulleesta tahallisesta estämisestä.

62. Ehdoton menettelyllinen määräaika (*délai préfix*) määritellään ”laissa määritetyksi menettelylliseksi määräajaksi, joka ei voi, toisin kuin vanhentumisaika, keskeytyä tai katketa”.¹¹

63. Unionin tuomioistuimen käsiteltäväksi saatettu menettelyä koskeva asia vastaa täsmälleen tätä määritelmää. Käsiteltävän asian tosiseikat osoittavat, että niiden seurauksena on olemassa systeeminen riski siitä, että unionin taloudellisiin etuihin kohdistuvat rikkomukset jäävät rankaisematta.

64. Unionin tuomioistuimelle toimitettujen eri kirjallisten ja suullisten selvitysten perusteella näyttää siltä, että se, että Bulgarian tasavalta on säätänyt tällaisen lainsäädännön, johtuu sen pyrkimyksestä ehkäistä oikeudenkäyntien viivästyksiä, jotka olivat saaneet Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomitsemaan tämän jäsenvaltion useaan otteeseen kohtuullisen käsittelyajan ylittymisestä.¹²

¹¹ Ks. Cornu, G., *Vocabulaire juridique*, Presses universitaires de France, Pariisi, 2011.

¹² Ks. erityisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 10.5.2011, Dimitrov ja Hamanov v. Bulgaria (CE:ECHR:2011:0510JUD004805906), ja ennakkoratkaisupyynnön 34.1 ja 37 kohta.

65. Käsiteltävässä asiassa kysymys on käänteinen, eli voidaan kysyä, eikö ehdottomien menettelyllisten määräaikojen käyttöönotto ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen kuvailemissa menettelyllisissä olosuhteissa johda siihen, että otetaan käyttöön ratkaisun antamisen määräaika, joka on niin ikään kohtuuton, koska se on liian lyhyt ja täysin kiinteä, mikä puolestaan johtaa rankaisematta jättämiseen?

66. Kohtuullisen käsittelyajan rikkomiseen näet vedotaan yleensä puolustautumisoikeuksien kunnioittamisen yhteydessä tapauksissa, joissa käsittelyaika on kohtuuton sen vuoksi, että se on liian pitkä. Käsiteltävässä asiassa sitä on tarkasteltava pikemminkin siinä yhteydessä, että käsittelyaika on kohtuuton, koska se on liian lyhyt, minkä seurauksena teoille ei voida määrätä niille normaalisti kuuluvia rangaistuksia.

67. Kuten tämän ratkaisuehdotuksen 50–53 kohdassa on todettu, käsiteltävä asia kuuluu unionin oikeuden soveltamisalaan, ja siinä on itse asiassa kyse unionin oikeuden ja etenkin primaarioikeuden tehokkuudesta.

68. Nyt herääkin oikeutettu kysymys siitä, onko kyseessä oleva kansallinen lainsäädäntö mukautettu mainittuun velvollisuuteen, joka perustuu perussopimukseen ja jonka mukaan jäsenvaltioiden on torjuttava unionin taloudellisia etuja vahingoittavaa laitonta toimintaa varoittavilla ja tehokkailla toimenpiteillä sekä näitä etuja vahingoittavia petoksia torjuakseen toteutettava samoja toimenpiteitä kuin niitä, joita ne toteuttavat torjuakseen omia taloudellisia etujaan vahingoittavia petoksia.¹³

69. Unionin tuomioistuimen on tutkittava kansallista oikeutta tältä näkökannalta, jos sen käsiteltävänä olevassa tilanteessa sovelletaan samoja säännöksiä sekä kansallisen oikeuden että unionin oikeuden yhteydessä, jos vastaavuusperiaatetta noudatetaan kaikilta osiltaan ja jos tehottomuus johtuu juuri tästä vastaavuudesta.

70. Unionin taloudellisiin etuihin kohdistuvat vahingot ovat kaikki luonteeltaan monimuotoisia rikkomuksia ja siten vaikeasti toteen näytettävissä. Vaikka pääasian olosuhteet näyttävät suhteellisen yksinkertaisilta, niihin liittyy kuitenkin useita tekijöitä tai avunantajia, mikä on aina asiaan vaikeuttava tekijä ja edellyttää lukuisia kuulemisia ja vastakkain kuulusteluja.

71. Olisi sitä paitsi käsittämätöntä, ettei tutkimuksilla pyrittäisi näyttämään toteen lahjonnan laajuutta sen keston ja siitä saadun hyödyn kannalta. Lahjonnan kautta saatujen varojen myöhemmin tapahtuvan ”pesun” tutkiminen on niin ikään välttämätöntä, koska rikoksella hankitun omaisuuden takavarikointi on yleensä ainoa keino lieventää aiheutettua vahinkoa.

72. Tämänäyttöisissä asioissa on osoittautunut, että tutkinnalle asetetut määräajat ovat tunnetusti riittämättömiä. Tutkinnalle on näet keskimäärin aikaa kaksi kuukautta mahdollisine pidennyksineen, mutta määräaika voidaan pidentää enintään kahdella vuodella, joka on ehdoton takaraja.

73. Voidaankin kysyä, kuinka tutkinta voi onnistua esimerkiksi arvonalisäveroon kohdistuvissa karusellipetoksissa, joihin on sekaantunut useihin maihin sijoittautuneita bulvaaniyhtiöitä ja jotka vaativat teknisiä tutkimuksia, kuten asiantuntijalausuntoja kirjanpidosta sekä kansainvälisen poliisiyhteistyön ja oikeudellisen yhteistyön toimenpiteitä?

74. Jos tähän lisätään vielä se, että tutkinnan kohteena olevien henkilöiden ilmiselvä vilpillisuus ja avustajien estävät toimet – joita ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin kuvailee tahalliseksi – riittävät menettelyn täydelliseen pysäyttämiseen ja rikosasian raukeamiseen, todetun tehottomuuden systeemisyyden on mielestäni pitkälti toteen näytetty. Näin voidaan väittää sitäkin suuremmalla syyllä,

13 Ks. SEUT 325 artikla ja tuomio 8.9.2015, Taricco ym. (C-105/14, EU:C:2015:555, 37 kohta).

kun ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen kuvaus käsiteltävän oikeudenkäynnin eri vaiheista osoittaa, ettei tällaisia pakottavia määräaikoja voida millään keinoin sivuuttaa ja että tuomioistuin epäonnistui nopeasti yrityksessään sivuuttaa ne, ja muutoksenhakutuomioistuin puolestaan piti sen menettelyä virheellisenä.¹⁴

75. Niinpä ei voida kuin todeta, että ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen on jätettävä soveltamatta kansallisen lain niitä säännöksiä, jotka johtavat tällaiseen tilanteeseen, sillä unionin oikeuden kanssa yhdenmukainen tulkinta ei tässä tilanteessa ole mahdollista, kuten tämä tuomioistuin itsekin toteaa.

76. Unionin oikeuden yleinen periaate eli suhteellisuusperiaatekin jo sitä paitsi edellyttää tämänsuuntaista ratkaisua.

77. Unionin oikeuden yleisenä periaatteena suhteellisuusperiaate ilmaistaan tätä nykyä SEU 5 artiklan 1 ja 4 kohdassa, sellaisena kuin se on muutettuna Lissabonin sopimuksella.

78. SEU 5 artiklan 1 kohdassa annetaan suhteellisuusperiaatteelle toissijaisuusperiaatteen ohella keskeinen rooli unionin toimivallan käytön sääntelyssä; tämän saman määräyksen mukaan toimivallan rajat määräytyvät annetun toimivallan periaatteen mukaisesti.

79. Unionin toimii toimivaltansa rajoissa ainoastaan perussopimuksissa vahvistettujen tavoitteiden saavuttamiseksi.

80. SEU 5 artiklan 4 kohdan mukaan tässä toiminnassa on noudatettava suhteellisuusperiaatetta, joka edellyttää, ettei toiminta ylitä sisältönsä tai muotonsa puolesta sitä, mikä on tarpeen kulloistenkin tavoitteiden saavuttamiseksi.

81. Suhteellisuusperiaatteen tarkoituksena ei kuitenkaan ole heikentää tai lamauttaa unionin toimintaa, vaikka siihen useimmiten vedotaan siinä tarkoituksessa, että kansalliselle oikeudelle epäedullisena pidettävää unionin sääntöä tai välinettä ei tarvitsisi soveltaa.

82. Suhteellisuusperiaatteella tosin kielletään toiminta, joka on ylimitoitettu suhteessa siihen, mikä on tarpeen unionin asettaman tavoitteen saavuttamiseksi, mutta se ei saa estää toteuttamasta näissä rajoissa kaikkea sitä, mikä on välttämätöntä.

83. Esimerkkinä todettakoon, että vaikka rikosasioita koskevasta eurooppalaisesta tutkintamääräyksestä 3.4.2014 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2014/41/EU¹⁵ johdanto-osan 11 perustelukappaleessa täytäntöönpanovaltiolle annetaan mahdollisuus korvata pyydetty toimenpide jollakin muulla tämän valtion kansalliseen oikeuteen perustuvalla ja yksityisyyteen vähemmän puuttuvalla toimenpiteellä, tämä edellyttää, että tuo muu kansallinen toimenpide on yhtä tehokas.

84. Tämä vertaus johtaa nähdäkseni välttämättä toiseen huomautukseen eli siihen, että jäsenvaltioiden on varmistettava asetuksen N:o 450/2008 yhteydessä koko unionin alueella ja yhteisöpetossopimuksen allekirjoittajavaltioiden alueella unionin taloudellisia etuja vahingoittavien toimien yhtenäiset rangaistustoimenpiteet.

85. Mainituissa teksteissä – ja eritoten asetuksessa N:o 450/2008 – asianomaiset jäsenvaltiot velvoitetaan säätämään oikeasuhteisista, varoittavista ja tehokkaista rikosoikeudellisista seuraamuksista. Tehokkuusvelvollisuutta ei siten voitaisi täyttää, jos menettelysäännöksillä tosiasiaa estettäisiin näiden seuraamusten soveltaminen.

¹⁴ Ks. tämän ratkaisuehdotuksen 44 ja 46 kohta.

¹⁵ EYVL 2014, L 130, s. 1.

86. Kuten edellä on osoitettu, kyseessä oleva kansallinen säännös ei luonnollisestikaan soveltu sovellettavilla unionin oikeussäännöillä pyrittiin tavoitteeseen, koska siinä säädetään ehdottomista menettelyllisistä määräajoista. Samalla kun suhteellisuusperiaate yleisenä periaatteena oikeuttaa päätöksen kyseisten kansallisten säännösten soveltamatta jättämisestä ja tarjoaa tälle päätökselle tarvittaessa oikeudellisen perustan,¹⁶ se myös osoittaa, millä ne voidaan korvata.

87. Tästä ei näet saa seurata ylilyöntiä toiseen suuntaan. Unionin oikeuden yleisenä periaatteena Euroopan unionin perusoikeuskirjassa tunnustettu suhteellisuusperiaate tarkoittaa myös perusvapautta, jota on tässä yhteydessä sovellettava täydentävältä näkökannalta.

88. Kansallista tuomioistuinta velvoittaakin tarve noudattaa kohtuullisen käsittelyajan sääntöjä; kohtuullinen käsittelyaika on muuten vain yksi suhteellisuusperiaatteen lukuisista esiintymismuodoista, ja nyt se ilmenee konkreettisesti menettelyn kulussa.

89. Ratkaisun antamiseen kuluneen ajan kohtuullisuutta on arvioitava sellaisten kuhunkin asiaan liittyvien olosuhteiden perusteella, joita ovat esimerkiksi asian monimutkaisuus ja se, miten asianosaiset ovat menelleet.¹⁷ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on niin ikään useaan otteeseen todennut, että ”rikosoikeudellisen menettelyn keston kohtuullisuutta on arvioitava asialle ominaisten olosuhteiden perusteella ja ottamalla huomioon asiaa koskevassa oikeuskäytännössä vahvistetut arviointiperusteet, erityisesti asian monimutkaisuus sekä kantajan ja toimivaltaisten viranomaisten menettely”.¹⁸

90. Koska ehdotonta menettelyllistä määräaikaa ei voida soveltaa unionin oikeuden vastaisen kansallisen lainsäädännön syrjäyttämisen seurauksena, kansallisen tuomioistuimen on varmistettava, että rikosoikeudellisen menettelyn valmisteluvaihe on viety läpi kohtuullisessa ajassa. Kuten edellä on esitetty, sen on tutkittava oikeasuhteisuus ottamalla huomioon asialle ominaiset olosuhteet, kuten oikeusriidan monimutkaisuus sekä asianosaisten ja oikeusviranomaisten menettely.

91. Pääasian monimutkaisuudesta on tässä suhteessa otettava mielestäni huomioon, että tutkinta koskee kahdeksaa henkilöä, joita syytetään osallistumisesta järjestäytyneeseen rikollisryhmään, jonka lainvastaiset teot kestivät vähän yli vuoden. Tutkintaviranomaisilla on tällöin oltava riittävästi aikaa tarvittavien todisteiden, todistajanlausuntojen tai muiden hyödyllisten tietojen kokoamiseen. Toisaalta myös pääasian syytettyjen menettely voi olla käsittelyn lisäaikaa puoltava seikka, koska on selvää, että he ovat tarkoituksellisesti edesauttaneet sitä, ettei syyttäjät voineet täyttää rikosoikeudellisen menettelyn valmisteluvaiheen veloitteitaan, joita ovat erityisesti tutkinnan kohteeksi joutumisen ja tutkinta-aineiston tiedoksi antaminen.

92. Lisään vielä, että liian lyhyt tutkinta-aika saattaa johtaa siihen, että tutkinnassa keskitytään ennen kaikkea epäiltyjä vastaan puhuviin seikkoihin sellaisten seikkojen kustannuksella, jotka saattaisivat puhua heidän puolestaan tai olla teon syytä tai käyttäytymisen selityksiä koskevien lausuntojen ansiosta omiaan lieventämään rangaistustoimenpiteiden ankaruutta, jolloin välttyttäisiin siltä, että rangaistuksen ankaruus on epäsuhteessa rikoksen vakavuuteen, kuten suhteellisuusperiaatetta käsittelevässä perusoikeuskirjan 49 artiklan 3 kohdassa esitetään.

16 Unionin tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kansallisen tuomioistuimen velvollisuutena on jättää omasta aloitteestaan soveltamatta unionin oikeuden vastaisia kansallisia säännöksiä ilman, että sen olisi ensiksi vaadittava tai odotettava kyseisten säännösten poistamista lainsäädäntöteitse tai muussa perustuslaissa säädetyssä menettelyssä. Ks. vastaavasti tuomio 8.9.2015, Taricco ym. (C-105/14, EU:C:2015:555, 49 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

17 Ks. tuomio 16.7.2009, Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland v. komissio (C-385/07 P, EU:C:2009:456, 181 kohta).

18 Ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 24.7.2012, D.M.T. ja D.K.I. v. Bulgaria (CE:ECHR:2012:0724JUD002947606, 93 kohta).

93. Kaiken edellä esitetyn perusteella katson, että SEUT 325 artiklaa, yhteisöpetosopimuksen 2 artiklan 1 kohtaa sekä yhteisöpetosopimukseen liittyvän ensimmäisen pöytäkirjan 2 artiklan 2 kohtaa ja 3 artiklan 2 kohtaa on tulkittava siten, että ne ovat esteenä NPK:n 368 ja 369 §:n kaltaisille kansallisen oikeuden säännöksille, joiden mukaan – jos ehdotonta menettelyllistä määräaika ei ole noudatettu – kansallisen tuomioistuimen on päätettävä rikosoikeudellinen menettely, vaikka viivästyminen johtuu syytetyn taholta tulleesta tahallisesta estämisestä. Kansallisen tuomioistuimen tehtävänä on antaa unionin oikeudelle täysi oikeusvaikutus jättämällä tarvittaessa soveltamatta kansallisen oikeuden säännöksiä, jotka estävät asianomaista jäsenvaltiota täyttämästä velvollisuuksia, jotka sille on mainituilla määräyksillä asetettu.

2. Oikeus saada syytettä koskevat tiedot ja oikeus tutustua asiaan liittyvään aineistoon

94. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee toisen kysymyksen b kohdan yhteydessä unionin tuomioistuimelta keskeisesti sitä, onko direktiivin 2012/13 6 artiklan 3 kohta esteenä pääasiassa kyseessä olevan kansallisen käytännön kaltaiselle käytännölle, jonka mukaan syytettä koskevat tiedot on välitettävä syytetyille sen jälkeen kun syytekirjelmä on toimitettu tuomioistuimeen mutta ennen kuin tämä tuomioistuin on aloittanut syytteen käsittelyn. Se tiedustelee niin ikään, onko saman direktiivin 7 artiklan 3 kohta esteenä mainitun kaltaiselle kansalliselle käytännölle, jonka mukaan lopullinen syytekirjelmä on toimitettava toimivaltaiseen tuomioistuimeen, vaikka puolustus, jolla on ollut tilaisuus tutustua asiaan liittyvään aineistoon, ei ole käyttänyt mainittua oikeutta ammatillisten esteiden tai syytetyn terveydentilan vuoksi.

95. Vastaus tähän kysymykseen voi mielestäni olla vain kieltävä. Mitä hyötyä olisi siitä, että ehdoton menettelyllinen määräaika sivuutetaan ja syyttäjälle myönnetään lisäaikaa, jopa runsaasti, jos syytettyjen taholta tulevaa menettelyn vaikeuttamista ei voida torjua?

96. Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen mainitsema käytäntö – joka on vahvistettava juuri tehokkuusperiaatteen noudattamista silmällä pitäen – on nähdäkseni otettu ainakin osittain käyttöön juuri siksi, että voidaan torjua mainittu menettelyn vaikeuttaminen, joka estäisi asian saattamisen tuomioistuimeen.

97. Tällainen käytäntö myös käsittääkseni takaa juuri direktiivissä 2012/13 tarkoitettujen puolustautumisoikeuksien kunnioittamisen.

98. Mainitun direktiivin 6 artiklan 3 kohdassa ja 7 artiklan 3 kohdassa ei mainita tarkkaan, missä menettelyn vaiheessa mainitut seikat eli rikosepäilyä tai syytettä koskevat tiedot ja oikeus tutustua asiaan liittyvään aineistoon on saatettava tiedoksi rikkomuksesta epäillylle henkilölle. Niissä molemmissa näet ainoastaan todetaan, että syytteestä annetaan yksityiskohtaiset tiedot ”viimeistään sen jälkeen, kun syytteen tosiseikat on saatettu tuomioistuimen arvioitaviksi”, ja että oikeus tutustua aineistoon ”on myönnettävä hyvissä ajoin, jotta puolustautumisoikeutta voidaan käyttää tehokkaasti, ja viimeistään silloin, kun syytteen tosiseikat saatetaan tuomioistuimen arvioitaviksi”.

99. Niin teonkuvauksen tai syytteen tiedoksiannon kuin aineistoon tutustumista koskevan oikeudenkin tarkoituksena on kertoa täsmällisesti epäillylle siitä, mistä häntä moititaan, ja antaa hänelle mahdollisuus puolustuksensa tehokkaaseen valmisteluun ja tehokkaaseen puolustukseen, jotka ovat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksiä.¹⁹

¹⁹ Ks. direktiivin 2012/13 johdanto-osan 27 ja 28 perustelukappale.

100. On täsmennettävä, että direktiivin 2012/13 6 artiklan 3 kohdan ranskankielinen versio on mielestäni moniselitteinen. Kirjaimellisesti se olisi ymmärrettävä niin, että tuomioistuin lausuu syytteen asiasisällöstä päätösneuvottelujen kuluessa. Kyseinen säännös olisi siis ymmärrettävä niin, että syyte, teon luonnehdinta ja asiakirja-aineisto olisi annettava tiedoksi viimeistään silloin, kun asiaa aletaan käsitellä kontradiktorisesti tuomioistuimessa. Tätä tulkintaa tukee mielestäni myös tämän direktiivin muut kieliversiot.²⁰

101. Jotta oikeudenkäynti olisi oikeudenmukainen, on ilmeistä, että tiedoksiantoon on liityttävä sellainen määräaika, joka on riittävä, jotta syytetty voi valmistella tehokkaasti puolustuksensa, mikä voi edellyttää asian käsittelyn lykkäämistä.

102. Muistuttaisinkin esimerkiksi asiaan liittyvän aineiston tiedoksiannosta, että juuri tämän aineiston perusteella syytetty ja tämän asianajaja voivat esittää hyvin täsmennettyjä pyyntöjä todisteista tai pyytää lisätutkintaa. Näihin asiakirjoihin on siis voitava päästä tutustumaan sellaisena ajankohtana, jolloin syytetty tai hänen asianajajansa voivat valmistella hyödyllisesti ja tehokkaasti puolustuksen, eikä tämä voi missään tapauksessa osua päätösneuvotteluvaiheeseen. Jos tuomioistuin toteaa, että aineistoon tutustumista on pyydetty mutta syytetty tai tämän asianajaja eivät ole heistä riippumattomista syistä voineet siihen tutustua, tuomioistuimen on mielestäni myös tällaisessa tapauksessa mielestäni lykättävä menettelyä ja mahdollistettava aineistoon tutustuminen antamalla syytetylle ja tämän asianajajalle tarpeeksi aikaa siihen tutustumiseen ja tarvittaessa kaikkien sellaisten pyyntöjen esittämiseen, joita heillä on oikeus esittää.

103. Direktiivin 2012/13 6 artiklan 3 kohtaa on siten mielestäni edellä esitetyn perusteella tulkittava siten, ettei se ole esteenä kansalliselle käytännölle, jonka mukaan syytettyä koskevat tiedot on välitettävä syytetylle sen jälkeen kun syytekirjelmä on toimitettu tuomioistuimeen, jos menettelyn kulku antaa käsittelyn kuluessa syytetylle mahdollisuuden tietää ja ymmärtää, mistä häntä moititaan, ja antaa hänelle kohtuullisesti aikaa keskustella häntä vastaan esitetyistä seikoista.

104. Saman direktiivin 7 artiklan 3 kohtaa on toisaalta tulkittava mielestäni siten, ettei se ole esteenä kansalliselle käytännölle, jonka mukaan asiaan liittyvään aineistoon on asianosaisten pyynnöstä voitava tutustua valmisteluvaiheessa ennen lopullisen syytekirjelmän laatimista. Tässä vastaus on puhtaasti käytännön sanelema. Muunlaisen ratkaisun mukaan oikeudenkäyntiasiakirjat olisi osoitettava syytetylle tai tämän asianajajalle, mutta tämän seurauksena aineistoa saattaisi hävitä tai tuhoutua. Koska kyse on oikeudenkäyntiasiakirjoista, niitä voi olla runsaastikin ja ne voivat tämäntyyppisessä rikollisuudessa käsittää esimerkiksi kirjanpitolietojen takavarikointiin liittyvää aineistoa.

105. Kansallisen tuomioistuimen on kuitenkin tässä yhteydessä varmistettava, että menettelyn kohteena oleva henkilö tai tämän asianajaja voivat tosiasiallisesti tutustua aineistoon voidakseen tehokkaasti valmistella tämän henkilön puolustuksen.

²⁰ Esim. italiaksi tämä säännös kuuluu seuraavasti: "Gli Stati membri garantiscono che, al più tardi al momento in cui il merito dell'accusa è sottoposto all'esame di un'autorità giudiziaria, siano fornite informazioni dettagliate sull'accusa, inclusa la natura e la qualificazione giuridica del reato, nonché la natura della partecipazione allo stesso dell'accusato". Englanniksi siinä säädetään seuraavaa: "Member States shall ensure that, at the latest on submission of the merits of the accusation to a court, detailed information is provided on the accusation, including the nature and legal classification of the criminal offence, as well as the nature of participation by the accused person".

3. Oikeus käyttää avustajaa

106. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee neljännellä kysymyksellään pääasiallisesti sitä, onko direktiivin 2013/48 3 artiklan 1 kohtaa tulkittava siten, että se on esteenä pääasiassa kyseessä olevan kansallisen lainsäädännön kaltaiselle lainsäädännölle, jossa säädetään, että kansallisen tuomioistuimen on suljettava pois tuomioistuinmenettelystä syytetyn asianajaja, joka toimii tai on toiminut toisen syytetyn avustajana, jos yhden syytetyn puolustus on ristiriidassa toisen syytetyn puolustuksen kanssa, ja jossa säädetään, että tuon tuomioistuimen on viran puolesta nimettävä uudet asianajajat edustamaan näitä syytettyjä.

107. Heti alkuun on aiheellista huomauttaa, että mainitun direktiivin 15 artiklan mukaan jäsenvaltioiden oli saatettava mainitun direktiivin noudattamisen edellyttämät lait, asetukset ja hallinnolliset määräykset voimaan viimeistään 27.11.2016. Tämä määräaika ei siis ollut vielä päätynyt pääasian tosiseikkojen ajankohtana. Vaikka oikeussääntöä ei sovelleta aikaisemman lainsäädännön soveltamisaikana syntyneisiin ja lopullisiksi tulleeisiin oikeudellisiin tilanteisiin, sitä sovelletaan kuitenkin niiden tuleviin vaikutuksiin samoin kuin uusiin oikeudellisiin tilanteisiin.²¹ Direktiivissä 2013/48 ei toisaalta ole yhtään erityistä säännöstä, jossa vahvistettaisiin etenkin sen ajallista soveltamista koskevat edellytykset. Tästä seuraa, että direktiiviä sovelletaan mielestäni pääasian syytettyjen tilanteisiin.

108. Muistutan, että mainitun direktiivin 3 artiklan 1 kohdassa säädetään, että ”jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että epäillyllä ja syytetyllä on oikeus käyttää avustajaa sellaisena ajankohtana ja sellaisella tavalla, että hän voi käytännössä ja tehokkaasti käyttää puolustautumisoikeuksiaan”. Oikeus käyttää asianajajaa on siten keskeinen osa oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.²²

109. Direktiivin 2013/48 tarkoituksena on itse asiassa ainoastaan säätää vähimmäissäännöistä, jotka koskevat oikeutta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä.²³ Koska siinä ei sanota mitään tuomioistuimen mahdollisuudesta sulkea pois rikosoikeudellisesta menettelystä asianajaja, joka puolustaa yhdessä ja samassa asiassa päämiehiä, joiden intressit ovat keskenään ristiriidassa, vastaus on yksinkertaisuudessaan siinä, että jokaisella on perusoikeus intressiensä puolueettomaan, ehdottomaan ja yksiselitteiseen puolustukseen.

110. Tämän periaatteen itsestäänselvyden vuoksi sitä ei oikeastaan tarvitse edes mainita säädöstekstissä. Kansallinen lainsäädäntö, jonka nojalla rikosoikeudellisesta menettelystä voidaan sulkea pois asianajaja, joka puolustaa yhdessä ja samassa asiassa syytettyjä, joiden intressit ovat vastakkaisia, on mielestäni käsiteltävässä asiassa juuri omiaan turvaamaan mainitun oikeuden, koska minun on vaikea nähdä, miten yksi ja sama asianajaja voisi täysimääräisesti ja tehokkaasti puolustaa kahta syytettyä, joilla on toisistaan eroavat intressit, etenkin kun toisen syytetyn lausunnot asettavat toisen syytetyn kyseenalaiseksi. Käytännössä tämä johtaisi siihen, että toinen syytetyistä, tai jopa molemmat, menettäisivät kokonaan perusoikeutensa asianajajan apuun, eivätkä he voisi käytännössä hyödyntää tehokkaasti puolustautumisoikeuksiaan.²⁴

111. Asianajajan nimeämisestä viran puolesta silloin, kun tuomioistuin sulkee pois menettelystä eturistiriidassa olevan asianajajan, olen sitä mieltä, että myös tämä toimenpide on omiaan takaamaan oikeuden käyttää asianajajaa edellä kuvaillulla tavalla.

21 Ks. tuomio 7.11.2013, Gemeinde Altrip ym. (C-72/12, EU:C:2013:712, 22 kohta).

22 Ks. direktiivin 2013/48 johdanto-osan 12 perustelukappale.

23 Ks. mainitun direktiivin 1 artikla.

24 Ks. direktiivin 2013/48 3 artiklan 1 kohta. Ks. lisäksi saman direktiivin 1 artikla.

112. Kansallisen tuomioistuimen on kuitenkin pidettävä huoli siitä, että viran puolesta nimetyllä asianajajalla on riittävästi aikaa tutustua asiakirja-aineistoon ja puolustaa tehokkaasti päämiestään. Sen on tämän perusteella tarvittaessa lykättävä menettelyä, jotta viran puolesta nimetty asianajaja voisi tarvittaessa pyytää kaikkia oikeudenkäyntitoimia – kuten tutkinta-aineiston tiedoksisaantia tai asiantuntijalausuntoa –, joista nimenomaisesti säädetään kansallisessa oikeudessa päämiehen puolustuksen valmistelemiseksi parhaalla mahdollisella tavalla.

113. Kaiken edellä esitetyn perusteella katson, että direktiivin 2013/48 3 artiklan 1 kohtaa on tulkittava siten, ettei se ole esteenä pääasiassa kyseessä olevan kansallisen lainsäädännön kaltaiselle lainsäädännölle, jossa säädetään, että kansallisen tuomioistuimen on suljettava pois tuomioistuinmenettelystä syytetyn asianajaja, joka toimii tai on toiminut toisen syytetyn avustajana, jos yhden syytetyn puolustus on ristiriidassa toisen syytetyn puolustuksen kanssa, ja jossa säädetään, että tuon tuomioistuimen on viran puolesta nimettävä uudet asianajajat edustamaan näitä syytettyjä.

V Ratkaisuehdotus

114. Ehdotan kaiken edellä sanotun perusteella, että unionin tuomioistuin vastaa Spetsializiran nakazatelen sadille seuraavasti:

- 1) SEUT 325 artiklaa, Luxemburgissa 26.7.1995 allekirjoitetun ja EU-sopimuksen K.3 artiklan perusteella tehdyn Euroopan yhteisöjen taloudellisten etujen suojaamista koskevan yleissopimuksen 2 artiklan 1 kohtaa sekä EU-sopimuksen K.3 artiklan perusteella tehtyyn Euroopan yhteisöjen taloudellisten etujen suojaamista koskevaan yleissopimukseen liittyvän pöytäkirjan 2 artiklan 2 kohtaa ja 3 artiklan 2 kohtaa on tulkittava siten, että ne ovat esteenä Bulgarian rikosprosessikoodiksi (Nakazatelnoprotsesualen kodeks) 368 ja 369 §:n kaltaisille kansallisen oikeuden säännöksille, joiden mukaan – jos ehdotonta menettelyllistä määräaikaa ei ole noudatettu – kansallisen tuomioistuimen on päätettävä rikosoikeudellinen menettely, vaikka viivästyminen johtuu syytetyn taholta tulleesta tahallisesta estämisestä. Kansallisen tuomioistuimen tehtävänä on antaa unionin oikeudelle täysi oikeusvaikutus jättämällä tarvittaessa soveltamatta kansallisen oikeuden säännöksiä, jotka estävät asianomaista jäsenvaltiota täyttämästä velvollisuuksia, jotka sille on mainituilla säännöksillä asetettu.
- 2) Tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä 22.5.2012 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2012/13/EU 6 artiklan 3 kohtaa on tulkittava siten, ettei se ole esteenä kansalliselle käytännölle, jonka mukaan syytettyä koskevat tiedot on välitettävä syytetylle sen jälkeen kun syytekirjelmä on toimitettu tuomioistuimeen, jos menettelyn kulku antaa käsittelyn kuluessa syytetylle mahdollisuuden tietää ja ymmärtää, mistä häntä moititaan, ja antaa hänelle kohtuullisesti aikaa keskustella häntä vastaan esitetyistä seikoista.
- 3) Direktiivin 2012/13 7 artiklan 3 kohtaa on tulkittava siten, ettei se ole esteenä kansalliselle käytännölle, jonka mukaan asiaan liittyvään aineistoon on asianosaisten pyynnöstä voitava tutustua valmisteluvaiheessa ennen lopullisen syytekirjelmän laatimista. Kansallisen tuomioistuimen on kuitenkin tässä yhteydessä varmistettava, että menettelyn kohteena oleva henkilö tai tämän asianajaja voivat tosiasiallisesti tutustua aineistoon voidakseen tehokkaasti valmistella tämän henkilön puolustuksen.
- 4) Oikeudesta käyttää avustajaa 22.10.2013 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2013/48/EU 3 artiklan 1 kohtaa on tulkittava siten, ettei se ole esteenä käsiteltävässä asiassa kyseessä olevan kansallisen lainsäädännön kaltaiselle lainsäädännölle, jossa säädetään, että kansallisen tuomioistuimen on suljettava pois tuomioistuinmenettelystä syytetyn asianajaja, joka toimii tai on toiminut toisen syytetyn avustajana, jos yhden syytetyn puolustus on ristiriidassa toisen syytetyn puolustuksen kanssa, ja jossa säädetään, että tuon tuomioistuimen on nimettävä viran puolesta uudet asianajajat edustamaan näitä syytettyjä.